

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ SELÇUKLU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ TARAFINDAN KONYA'DA YAPILAN KAZI VE RESTORASYON ÇALIŞMALARI

1.GİRİŞ

Konya, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olması sebebiyle Orta Çağ Türkiye'sinin tarih, kültür ve sanatı bakımından büyük önem taşıyan merkezidir. Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM) bu husus dikkate alınarak kurulmuştur. Merkezin amaçları; Selçuklu tarih, kültür medeniyeti ile Mevlânâ Celâleddin-i Rumi hakkında araştırmalar, bilimsel toplantılar ve yayınlar yapmak; Selçuklu dönemi yerleşme ve yapıları üzerinde kazı ve restorasyon çalışmalarında bulunmak olarak özetlenebilir¹.

Orta Çağ, Selçuklu dönemi siyasi tarihi bakımından olduğu kadar, kültür ve sanat tarihimiz bakımından da önemlidir. Anadolu'da bütünüyle kontrol altına alınmış, toplumsal yapıda bir hoşgörü ortamı oluşmuş, sanat alanında çok yönlü arayışlar gerçekleştirilmiş, sanat alanında özgün eserler verilmiştir. Bu konuda araştırmalar yapmak üzere Ankara'da kurulan Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü, önemli çalışmalar gerçekleştirmesine rağmen uzun ömürlü olmamıştır.

SÜSAM kazı ve restorasyon çalışmalarına rahmetli Prof. Dr. Yılmaz ÖNGE'nin başkanlığı döneminde 1990 yılında başlamıştır. Konya yakınlarında harap durumda olan Hocacihan, Kuruçeşme, Kızılören, Dokuzun Hanı, Zazadin ve Obruk gibi kervansaraylar arasından çok tehlikeli durumda olan Dokuzun Hanı'nda öncelikle çalışmalara başlanması kararlaştırılmıştır. Dokuzun Hanı'nda epey sıkıntılar çektiğimiz gerçektir. Yukarıda adını zikrettiğim diğer kervansarayların korunup restore edilmesi için sürekli uğraş verdik, korumadan görevli milli ve milletlerarası kuruluşlara başvurduk, imkan arayışlarımız sürüyor. Bu çalışmalarımız sürerken merkezimizin imkanlarını, belediyeler ve bazı derneklerle birleştirerek bir buzhane ve bazı küçük su yapılarını restore ettik. Sizlere Dokuzun Hanı kazı ve restorasyon çalışmaları ile bu yapılar ve diğer kervansaraylarla ilgili yürüttüğümüz çalışmaları özet olarak aktarmaya çalışacağım.

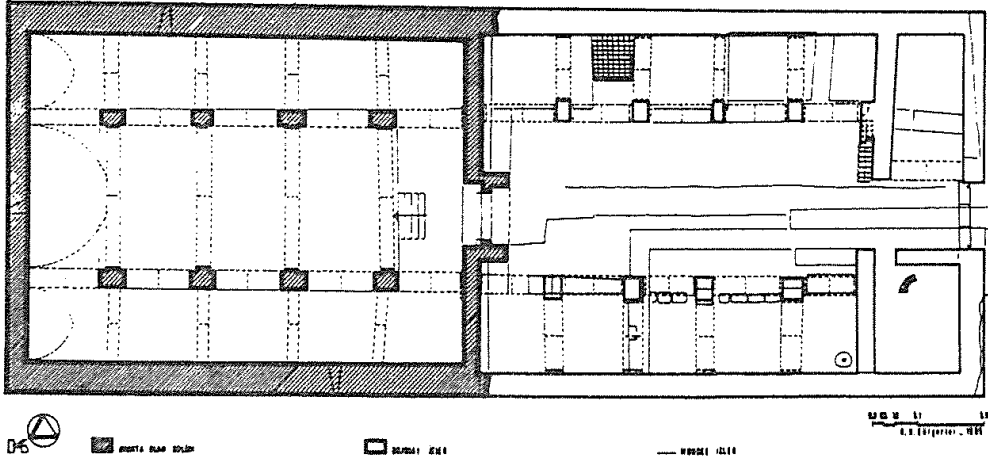
¹ 1985 yılında kurulan merkez bu amaçlar doğrultusunda 30 dolayında bilimsel toplantı yapmış ve bu toplantıların bildirilerini yayınlamıştır.

Haşim Karpuz

2.SÜSAM'CA YAPILAN KAZI, RESTORASYON VE TEMİZLİK ÇALIŞMALARI

2.1. DOKUZUN HANI: Han Konya-Akşehir yolu üzerinde 1210 yılında inşa edilmiş günümüze çok harap durumda gelmiş bir Selçuklu yapısıdır.

1990 yılında Prof.Dr. Yılmaz ÖNGE'nin başkanlığında başlatılan çalışmalarda, yapının kaybolan avlusunun açığa çıkarılması, restore edilmesi, çevresinin düzenlenerek fonksiyon verilip yaşatılması amaçlanmıştır. 1995 yılına kadar yapılan çalışmalarla avlunun kazısı bitirilmiş, kapalı kısmın restorasyonu ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir.

Şek. 1- Dokuzun Hanı kazısından sonra ortaya çıkan planı.

Dokuzun Hanı çalışmalarını iki başlık altında ele alabiliriz.

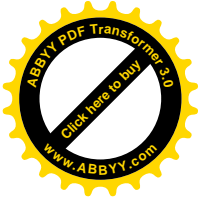
1.Kazı Çalışmaları: 1990 yılında hanın içerisinde oluşan toprak dolgu, örtüden düşen kemer ve tonoz parçaları temizlenmiş, kapalı kısım ve bu kısmın önünde küçük sondajlar yapılmıştır. 1992 ve 1993 yıllarında plân karelere ayrılan avlunun kazısı yapılmıştır².

1992 yılında avlunun doğu bölümü kazıldı. Avlunun bu bölümünde dört mekan belirlenmiş, bu mekanlar arasında çamur harçlı moloz taş duvarlar bulunmuş, en azından bu duvarların iki evreliliği tesbit edilmiştir.

1993 yılında avlunun bütünüyle kazısı tamamlanmış, batı bölümünde de Selçuklu izleri ile Osmanlı döneminin muhdes duvar ve mekanları tesbit edilmiştir. Mevcut kalıntılar fotoğraf ve çizimlerle belirlendikten sonra muhdes duvarlar kaldırılmıştır.

Tarihi belgeler ve kazıda ortaya çıkan mimari buluntulardan, Osmanlı yapı kalıntılarını iki evreliliği olarak belirledik. Birinci evre, 18. yüzyılın başında III. Ahmet

² 1990-1991 ve 1992 çalışmalarının ayrıntıları için bkz. H. Karpuz, "Konya Dokuzun Hanı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", XIV.Kazı Sonuçları Toplantısı II, Ankara, 1992, s.459.

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Tarafından Konya'da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

zamanında gerçekleştirilen avlunun etraflıca elden geçirilmesi ve aynı sırada kapalı kısımda çöken tonozların Kara/dam olarak yapılan onarımıdır³. İkinci evre 19. yüzyılın sonlarında hanın karakol olarak kullanıldığı sırada yapılan düzenlemedir. Doğu bölümde korunan fırın ve batı bölümdeki büyük mekan bu evreye ait olmalıdır.

Avluda Osmanlı dönemi onarım ve düzenlemeleri yapılırken orjinal mekanların tamamına yakını adeta kazınmış, izler yok edilmiştir. Belirleyebildiğimiz izlerden hareketle yapının avlu planının Kuruçeşme ve Altınapa hanlarına benzediğini görüyoruz.

Avlu girişinin sağında, arkası oda olan bir eyvan, solunda ise bir oda yer almaktadır. Bu mekanlardan sonra avlunun sağında ve solunda revak şeklinde düzenlenmiş beşik tonozlu beşer bölüm bulunmaktadır. Tonozlar doğu batı yönünde kurulmuş; kemerler, ayaklar ve avlu duvarına oturmaktadır. Bunu 1939'lu yıllarda çekilen resimlerden anlıyoruz⁴.

Avlu girişinin sağındaki eyvanlı mekanın üzerine bir merdiven çıkmakta olduğunu tahmin ediyoruz. Bu belki de üstteki mescide veya dama çıkmak için kullanılıyordu. Yapının mescidini avlu girişinin sağında ve solunda aradık, fakat mihrap izine rastlayamadık.

2. Restorasyon Çalışmaları:

Dokuzun Hanı çalışmalarında özellikle kapalı kısmın restorasyonu sırasında ortaya çıkan problemler, kötü uygulamalar yapıya çok zarar vermiştir. Tarihi yapıların ihale yoluyla müteahhite verilerek restore edilmesinin yanlışlığını yaşayarak öğrendik⁵.

Bundan sonra Dokuzun Hanı çalışmalarımıza Kültür Bakanlığı ödenek vermemiştir. Mahalli desteklerle avluda ortaya çıkan izlerin dondurulması ve restorasyonlarının tamamlanması 1995 yılı içerisinde gerçekleştirilmiştir.

2.2. BUZHANE VE SU YAPILARI

2.2.1. SAHİP ATA ÇİFTE BUZHANESİ: Havzan Mahallesi'nde, tren istasyonu civarında, Eski Meram yolu üzerinde bulunur. Yaklaşık 250 m. doğusunda tekli buzhane yer almaktadır. Anadolu'da Selçuklu devrine ait benzeri bulunmayan bu yapı bir çok yayında tanıtılmıştır⁶.

Çifte buzhane, doğu batı doğrultusunda kurulmuş, kalın taş duvarlı, yaklaşık 16x24 m. boyutlarında, iki bölümlü bir yapıdır. Üst örtüsü beşik tonozlu olup kalın bir toprak tabakası ile örtülmüştür.

Buzhane'nin doğu cephesindeki köşelerde kapıları bulunmaktadır. Kapılardan merdivenle zemine inilmektedir. Mekanın doğu cephesinde buz doldurma kapıları bulunuyordu. Her iki bölümde beşik tonoz örtü iki kemer tarafından desteklenmektedir.

³ Bu onarıma ait K.Erdmann'ın çiziminde kapalı kısımda orta sahninliğin arka bölümünde görülen ayak temizlik sırasında kaldırılmıştır. K.Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13 Jahrhunderts*, Berlin, 1961, s.36-38.

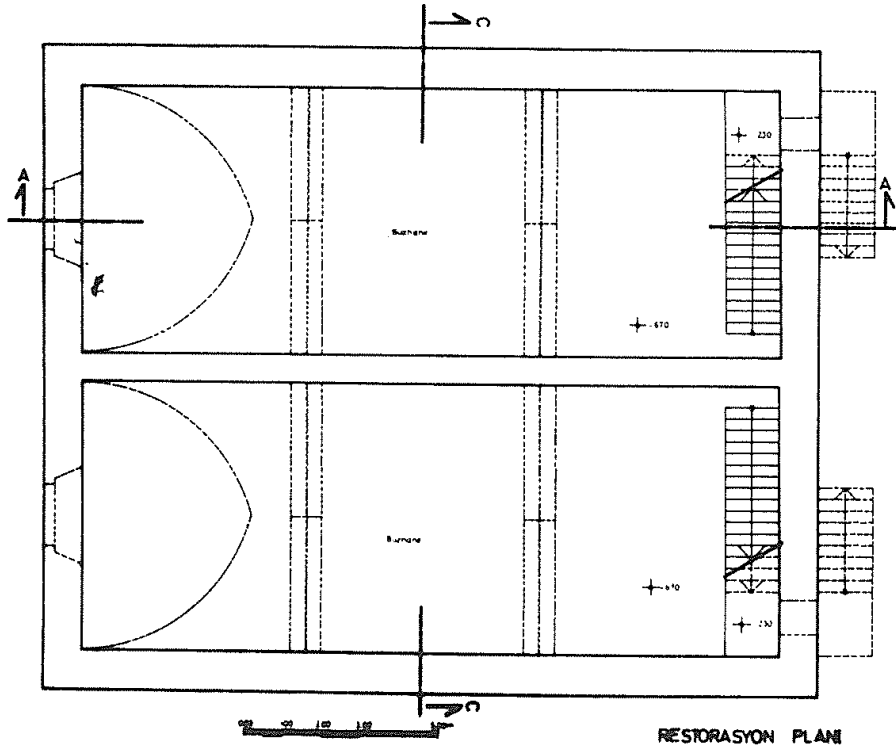
⁴ H.Karpuz, "Konya Dokuzun Hanı'nda Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul, 1996, s.143, Res.2.

⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. H.Karpuz, *a,g,m*, s.148-149.

⁶ İ.H. Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya, 1964, s.267-268 ; M.Ferit-M.Mesut, *Sahip Ata ile Oğullarının Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1934, s.78-79 ; N.İlhan; "Les Buzhane de Konya", *Fifth International Congress of Turkish Art*, Budapeşte, 1978, s.423-433.

Haşim Karpuz

Sahip Ata Vakfından olan bu buzhane 1930'lu yıllarda Vakıflarca kiraya verilerek kullanılıyordu. 1939 yılında 900 TL.sına Derviş Kalın adlı bir şahısa satılmış, daha sonra kullanım dışı kalmıştır. Batı tarafındaki buz havuzları arsaya dönüştürülerek yeni binalar yapılmıştır. Kooperatif binalarının yapımı sırasında 1986 tarihinde buzhanenin tonoz örtüsünün yarısı, kuzey, güney ve batı duvarlarının bir kısmı yıkılmıştır.

Şek. 2- Buzhane'nin restorasyon planı.

Koruma altına alınmış yapıyı yıkanlar hakkında yasal işlem yapılmış ve beraatlerine karar verilmiştir⁷. Aşkan Yapı Kooperatifi ruhsat alabilmek için buzhanenin mülkiyetini Meram Belediyesi'ne devretmiştir.

Bu önemli yapı, çöplük haline getirilip doldurulmaya başlanmıştır. Bunun üzerine SÜSAM restorasyon projelerini hazırlatıp, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kuruluna (KKTVKK) sunup, uygulama için çözümler aramaya başlanılmıştır. Meram Belediye Başkanı projeye para ayıramayacağını beyan ederek buzhanenin mülkiyetini asli sahibi Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredebileceklerini belirtti. Vakıflar Genel Müdürlüğü ilgilileri bu yapıyı devralıp restore edemeyeceklerini, geçecek süre içinde yapının yok olabileceğini açıkladılar.

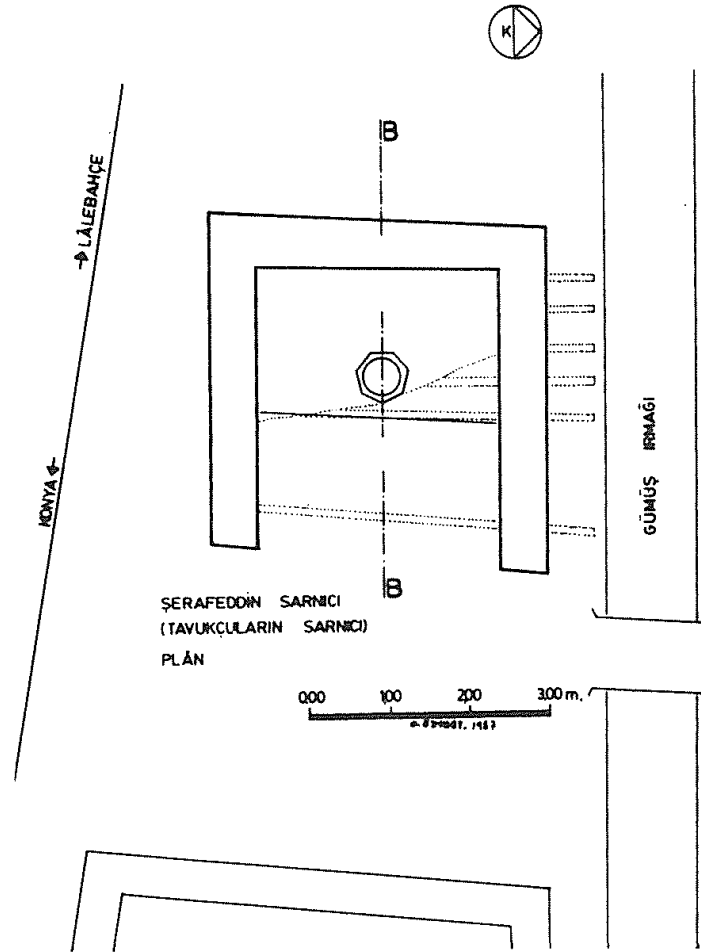
⁷ Bu konuda bkz. Y.Önge, "Türk-İslam Devri Yapılarında Eski Eser Kaçakçılığı, Tahribatı, Nedenleri, Çareleri", *DTCF Dergisi*, Cilt:34, Sayı:1-2, Ankara, 1990, s.421, Res.7-8.

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Tarafından Konya'da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Bunun üzerine konu, Konya Büyükşehir Belediyesi Başkanı Doç.Dr. Halil ÜRÜN'e iletildi. Başkanın şahsi ilgisi ve talimatı ile restorasyon 1995 yılı sonlarında gerçekleştirilmiştir.

2.2.2.ŞERAFEDDİN SARNICI:

İl merkezi, Meram İlçesi, Lalebahçe yolu üzerinde bulunan tescilli yapı, onarımlarla günümüze kadar gelmiş, Selçuklu devrine tarihlenen bir yapıdır. 1944 yılındaki durumu, tarihi ve Vakıfları hakkında İ.H. Konyalı ayrıntılı bilgiler vermektedir⁸. Kullanım dışı kalan sarnıcın üst örtüsü yıkılmış ve harap duruma gelmişti. SÜSAM 1993 yılında yapının restorasyon projelerini Koruma Kuruluna ileterek restorasyonunu gerçekleştirmiştir⁹.

Şek. 3- Şerafettin Sarnıcı planı.

⁸ İ.H. Konyalı, *a.g.e.*, s.1096-1097.

⁹ Restorasyon projeleri Y.Mimar İlhan Koç ve Y.Mimar Osman Özyurt tarafından gerçekleştirilmiştir.

Haşim Karpuz

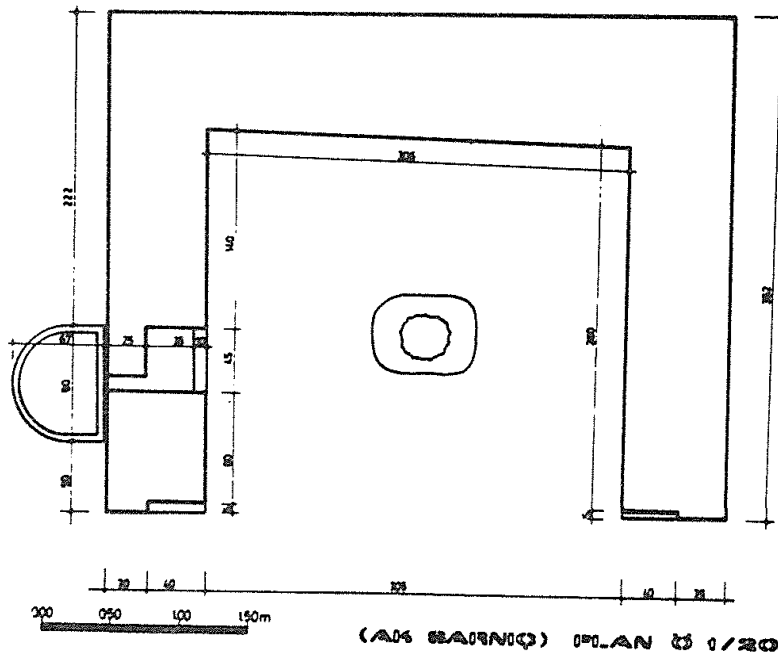
İki katlı gömme sarnıçlar grubuna giren yapı Çakır Irmağı'ndan su alıyordu. Sarnıç ortasında sekizgen bir kuyu bileziği bulunmaktadır. Eyvan şeklindeki üst yapı çamur harçlı ahşap hatıllı duvar örgüsüne sahiptir. Duvarlarda Selçuklu devrine ait bezemeli parçalar bulunmaktadır. Köşelerde üzerleri bitkisel motifli kabaralar ile doğu kısmında geometrik motifli bir taş bulunmaktadır. Eyvanın cephesinde her iki duvarda kaide şeklinde iki devşirme sütun bulunmaktadır.

Üst örtü kirpi saçaklı düz toprak damlıydı.

Restorasyon sırasında sarnıcın batı duvarı ile örtüsü son şekline uygun olarak yenilenmiş, yan duvarlarda kısmi onarımlar yapılmıştır. Sarnıcın üst örtüsünün asıl durumu hakkında bir şey söyleyemiyoruz. Belki de 20. yüzyıl başlarında bu son şeklini almıştı, aslı diğer sarnıçlar gibi tonoz örtülü olmalıdır.

2.2.3. AK SARNIÇ:

Meram İlçesi, Kovanağzı Mahallesi'nde, Lalebahçe'ye giderken Çakır Irmağı'nın üstündeki köprüyü geçince yolun sağındadır. Selçuklular zamanında 13. yüzyılda yapılan sarnıç iki bölümden oluşmaktadır. Zeminde dikdörtgen planlı bir hazne, bunun üzerinde de ortasında su almak için kullanılan bileziğin bulunduğu, dikdörtgen planlı, kuzey cephesi açık eyvan şeklindeki üst yapıdan oluşmaktadır. Tip olarak iki katlı tam gömme sarnıç gurubuna girmektedir.

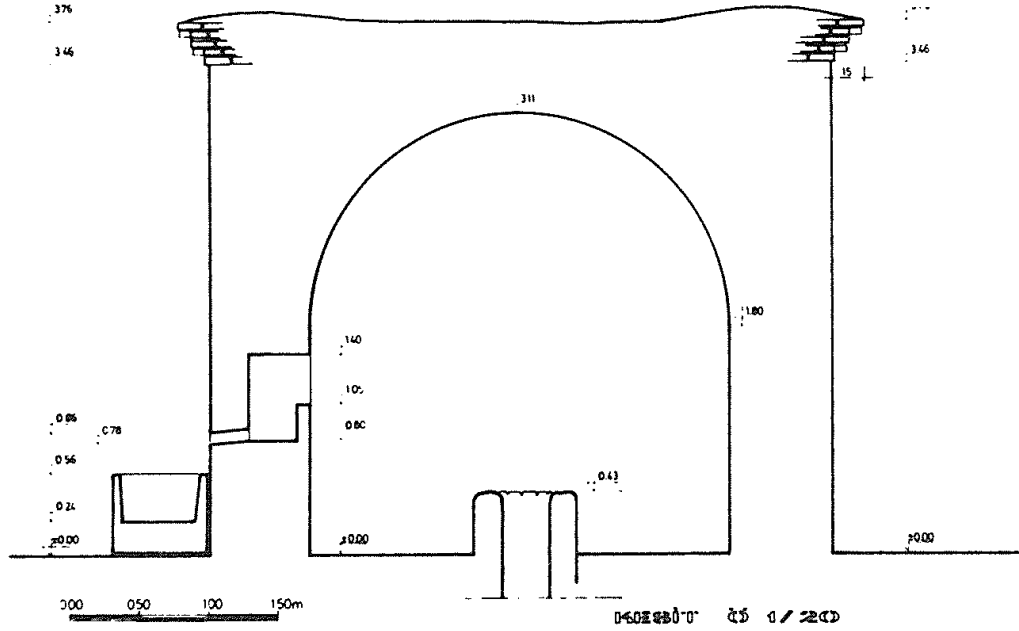

Şek. 4- Ak Sarnıç'ın Planı.

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Tarafından Konya'da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Alt taraftaki hazne girişi ve sarnıç ağzı kapatılmıştır. Üst yapı kuzey cephesi açık, üzeri beşik tonoz örtülü eyvan şeklindedir. Eyvanın doğu ve batı duvarının alt kısmı moloz taştan, zeminden 1 m. yükseklikten itibaren tuğla ile örülmüştür. Güney cephesinin tamamı ise, moloz taş ile örülmüştür. 346 cm. yüksekliğindeki duvarlar, üstü beş sıra tuğlanın birbiri üzerinden taşırılmasından oluşmuş kirpi saçakla nihayetlenmiştir. Üst yapının örtüsü topraktır.

Şek. 5- Ak Sarnıç'ın kesiti.

Eyvanın girişinde sağda ve solda Bizans döneminden kalma yassı birer sütun vardır. Eyvanın ortasında, alt kattaki haznenin ağzında köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen planlı bir bilezik taşı ve bunun üzerinde, tonozun ortasında sarnıçtan su çekmek için, kovanın zincirini asmaya yarayan bir demir halka mevcuttur¹⁰.

Eyvanın doğu duvarında zeminden 80 cm. yüksekliğinde küçük bir niş, arkasında ise dışarı doğru eğimli bir oluk bulunmaktadır. Hazneden çıkartılan suyun duvardaki oyuğa boşaltıldığı ve suyun buradan dışarıdaki yalağa aktığı, buradan da hayvanların sulandığı anlaşılmaktadır.

Restorasyon çalışması: Ak Sarnıç şehrin modern su şebekesinin kurulmasıyla önemini kaybetmiştir. Haznesi kapatılmış kuyu bileziği ve su yalakları yerinden kaldırılmış, ayrıca üzerine binalar yapılmıştır. Yapı harap durumdaydı.

Yapının restorasyon projeleri SÜSAM tarafından Araştırma Görevlisi Y.Mimar Osman Özyurt'a hazırlanmış ve uygulamasını S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji-

¹⁰ O. Özyurt, *Konya ve Çevresindeki Tarihi Su Sarnıçları*, (S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 1988, s.11-17 ; İ.H. Konyalı, *a.g.e.*, s.1095.

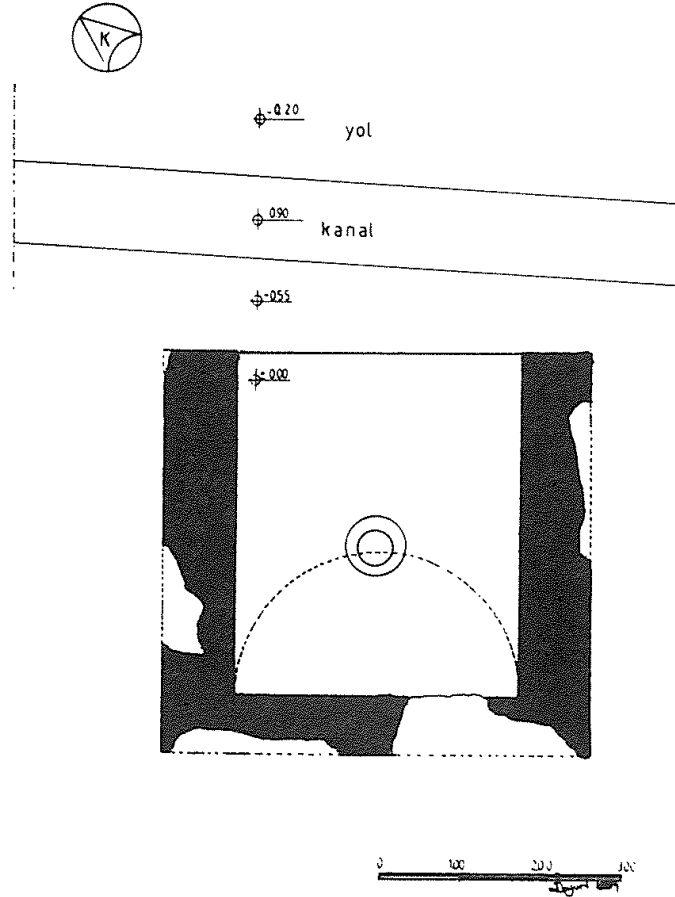
Haşim Karpuz

Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı öğretim üyeleri ve araştırma görevlileri gerçekleştirmiştir. Bu sarnıcın restorasyon masrafları Türkiye Anıtlar Dergisi Konya şubesi başkanı Sn. Nimet Uzluk tarafından karşılanmıştır.

Restorasyon sırasında kapatılan hazne ağzı açılmış, bileziği yerine oturtulmuştur. Ayrıca hayvanların su içmesine yarayan su yalağı doğu cephesindeki orjinal yerine konulmuş, büyük bölümü tahrip olmuş olan kirpi saçak aslına uygun olarak onarılmıştır. Sarnıcın korunabilmesi için eyvan cephesine demir parmaklık yaptırılarak kapatılmıştır.

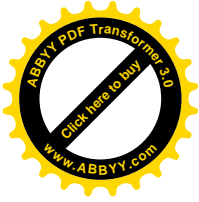
2.2.4. DURUNDAY ANA SULTAN SARNICI

Merkez, Meram İlçesi, Durunday Mahallesi, Ana Sultan Caddesi üzerinde ve aynı adlı mezarlığın doğusunda yer alan sarniç, Selçuklular zamanında, 13. yüzyılda yapılmıştır. Sarniç suyunu Meram Çayı'ndan gelen bir kanaldan almaktaydı. 30-40 yıldan beri kullanılmamaktadır.

Şek. 6- Anasultan Sarnic'ının planı.

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Tarafından Konya'da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Yapı iki bölümden oluşmaktadır. Zeminde dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülü su haznesi ve bunun üzerinde ise ortasında su almak için kullanılan bileziğin bulunduğu, eyvan şeklindeki üst yapı gelmektedir. Yapı bu haliyle iki katlı, tam gömme sarnıç gurubuna girmektedir.

Alt kattaki suyun depolandığı hazne güneydoğu-kuzeybatı istikametinde dikdörtgen planlı, üzeri beşik tonoz örtülüdür. Hazne, güneybatı taraftaki üst yapıyı oluşturan eyvandan yaklaşık 2 m. daha büyüktür. Üst yapı yer yer yıkılmış olup, beşik tonoz örtülü bir eyvan biçimindedir. Eyvanın ağız kuzeydoğuya bakmaktadır.

Eyvan duvarları cephesinde devşirme birer sütun dikine konulmuştur. Eyvanın cephesindeki kemer ve alınlığı tuğla, sarnıcın diğer tarafları moloz taş malzeme ile örülmüştür. Eyvanın duvarları içte ve dışta yer yer yıkılmış güney duvarında büyük bir açıklık oluşturulmuştu. Eyvan kemerinin üzerinde kalan örneklerden taş saçaklarla çevrili olduğu anlaşılmaktadır. Eyvanın ortasında 70 cm. yüksekliğinde, 44 cm. çapında bir bilezik yer alır¹¹.

Restorasyona Türkiye Anıtlar Derneği Konya şubesi ile Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nin maddi katkıları ile S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı öğretim üyeleri ve araştırma görevlilerinin nezaretinde, bir usta, iki işçi ile 27.10.1994 tarihinde başlanılmıştır. İlk gün sarnıcın çevre temizliği ve beden duvarlarının etrafı temel koduna kadar açılmıştır. Yapılan çalışmalar esnasında sarnıcın alt katını teşkil eden su haznesinin güneybatı duvarının dışında da devam ettiği açığa çıkartılmış olup, haznenin belirli zamanlarda temizlenmesi için taş bir kapak yerleştirildiği tesbit edilmiştir.

Sarnıcın yer yer yıkılmış olan doğu, batı ve güney beden duvarları benzer taşlarla restore edilerek tamamlanmıştır.

Esas cepheyi teşkil eden kuzeydoğu cephesinin eyvan kemeri ile alınlığın eksik kısımları tuğlalarla saçağa kadar tamamlanmıştır. Beşik tonozun üstündeki toprak kaldırılmış, yok olan taş saçaklar orjinaline uygun olarak dört tarafında yeniden konulmuştur.

2.2.5.BUZLUKBAŞI SARNICI (AK SARNIÇ)

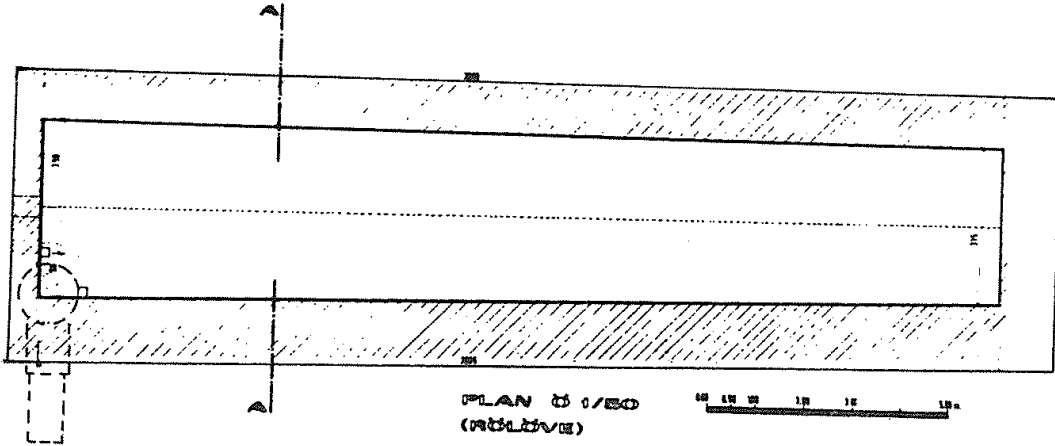
Yapı Konya-Akşehir yolunun 15.km.sinde, Yazır Köyü sınırları içinde, Buzlukbaşı mevkiinde bulunmaktadır. Aslında sarnıç, doğusundaki Ak Han ve 200 m. kuzeyindeki eski Buzlukbaşı Köprüsü ile bir manzume oluşturuyordu. Sarnıç ve Han Vakıf eser olarak kayıtlıdır.

Buzlukbaşı Hanı (Ak Han) eski temeller üzerine, moloz taş ve kerpiç duvarlı bir Osmanlı hanıydı. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 18.11.1978 tarih ve A-1929 sayılı kararıyla Koruma altına alınmıştı.

¹¹ O. Özyurt, *a.g.e.*, s.78-79 ; Restorasyon projeleri Y.Mimar Osman Özyurt ve eşi Mimar Ayşen Özyurt tarafından yapılmıştır. Kendilerine teşekkür ediyorum.

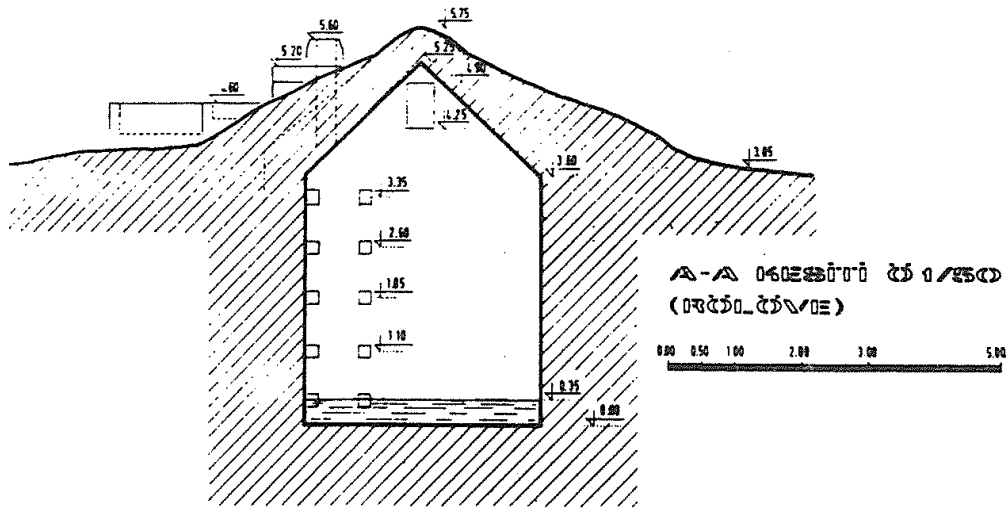
Haşim Karpuz

O.C. Tuncer'in verdiği raporda yapının yıkılabileceği belirtilmiş, ancak GEEAYK. üyeleri buna itiraz etmişlerdir. Ancak 1980 li yıllarda sıkıyönetim komutanının emri ile yıktırılmıştır¹².

Şek. 7- Buzlukbaşı Sarıncı'nın planı.

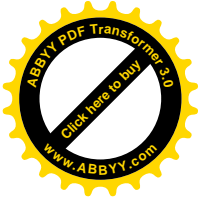
Buzlukbaşı Köprüsü, bugün yol bağlantıları kesilmiş, iki kemer gözü kısmen toprağa gömülmüş bir Osmanlı köprüsüdür.

Şek. 8- Buzlukbaşı Sarıncı'nın kesiti.

Buzlukbaşı Sarıncı: 3.15x20.05 m. boyutlarında kullanılmayan gömme bir Osmanlı dönemi sarıncıydı. 1986 yılında Koruma Kurulunca tescil edilmiştir.

¹² Yapının sağlam resmi için bkz. İ.İlter, *Tarihi Türk Hanları*, Ankara, 1969, s.79.

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Tarafından Konya'da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

10.7.1989 günü çevrede deneme yürüyüşü yapan bir Y.S.E. dozerinin içerisine düşmesiyle yarıdan fazla bir bölümü yıkılmış, üst örtüsünün bütünü çözülmüştür.

Kuyu bileziği eski bir Bizans değirmeninden uyarlanmış, alt kaidesi de başka bir yerden getirilmiş olmalıydı. Önünde farklı büyüklükte iki taş yalak vardı. Daha sonra bu parçalar çalınmıştır.

Kuyunun yıkılan üst örtüsünün tekne tonoz şeklinde çimento harçla 1923 tarihinde onarıldığı batı duvarındaki sıva üzerindeki bir kitabeden anlaşılmaktadır. Kitabeye şöyledir; “**Hacı Ahmet .....Osman.....1342**”.

Bu sarnıç yakınındaki Üniversite yurdunun çöplüğü haline getirilmeye başlanınca bu husus tarafından önlenerek, sarnıç ve köprü tescil ettirilmiştir. Sarnıcın restorasyon projeleri hazırlatılarak uygulama çalışmalarına başvurulmuştur. Öncelikle eserin sahibi Vakıflardan ve eseri tahrip eden Y.S.E.den yıktıkları eseri restore etmek için yardım istenmiş, ancak sonuç alınamamıştır.

Restorasyon, 1995 yılı içerisinde Selçuklu Belediyesi Başkanı, Sn. İsmail Öksüzler'in ilgi ve yardımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Restorasyon sırasında üst örtünün son şekline uyulmuş, yanlarda kısa istinat duvarlarıyla yapı üstten belirgin hale getirilmiştir. Kuyu bileziği ve yalaklar yeniden ihya edilecektir.

3. KERVANSARAYLAR

Anadolu Selçuklu devletinin başkenti Konya'nın yakın çevresindeki önemli Selçuklu Kervansarayları bulunmaktadır. Bunlar, Hoca Cihan, Kuruçeşme, Kızılören, Kızılören Küçük Han, Zazadin ve Obruk hanlarıdır. Bu yapılar arasında olması gereken ve baraj sularına gömülmüş Altınapa Han'ından söz etmiyorum. Vakıf eser olarak yüzyıllar boyu bütün insanlığa karşılıksız hizmet veren bu yapılar, günümüzde kullanım dışı kalınca, hem doğanın, hem de define arayıcılarının tahribine maruz kalmıştır¹³.

SÜSAM bu yapıların korunup yaşatılması için çok yönlü teşebbüslerde bulundu. Konu Konya Koruma Kurulunda görüşülerek ayrıntılı bir karar alındı¹⁴. Korumadan

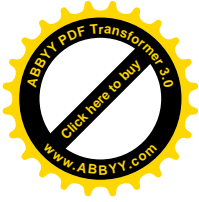
¹³Bu yapılar hakkında başta K.Erdmann olmak üzere birçok yayında bilgi bulunmaktadır. Hocacihan Hanı için bkz. R.H. Ünal, "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerinde İnceleme", *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Sayı:9 (Gabriel Özel Sayısı), Ankara, 1978, s.462-463; Tahribatlar için bkz. R.H. Ünal, "Mimari Anıtlarımızda Bilinçli veya Bilinçsiz Tahribat", *DTCF Dergisi*, Cilt:34, Sayı:1-2, Ankara, 1990, s.447-453. Son yıllarda Kızılören Hanı'nın kitabesi de kaybolmuştur.

¹⁴ Konya çevresinde bulunan hanlara ilişkin Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu aşağıda içeriği belirtilen 01.05.1995 gün ve 2259 sayılı kararı almıştır.

a) *Konya çevresinde bulunan, Kuru Çeşme, Mescid, Kızılören, Zazadin, Obruk, Hocacihan ve Altınapa Hanları'nın Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tescilli olmayan Altınapa Hanı'nın tescile esas olacak belgeler ile koruma alanı önerilerinin değerlendirilmek üzere Kurulumuza iletilmesine,*

b) *Gerek doğa şartları gerekse insan eliyle tahrip edilen Türk-İslam Sanatı'nın en önemli yapılarından olan Kuru Çeşme, Mescid, Kızılören, Zazadin, Obruk, Hocacihan ve Altınapa Hanları'nın ivedilikle ele alınarak;*

1- *Öncelikle temizlik çalışmalarının yapılmasına,*

Haşim Karpuz

sorumlu milli ve milletlerarası kurumlara, mahalli idarecilere başvuruldu, olumlu cevap alınamadı. Ancak 1996 yılında göreve başlayan Konya Valisi Sn. Ziyaeddin Akbulut konuyla yakından ilgilendi. Koruma tedbirleri yanında, yapıların rölövelerinin alınarak restorasyonlarına geçilebilmesi için temizlik çalışmalarına başlanması için bizlere Vilayet Özel İdaresinden ödenek ayırdı. Yaptığımız planlama sonunda Zazadin ve Obruk Hanları'nda öncelikle çalışılmasına karar verildi.

3.1. ZAZADİN HANI: Konya-Aksaray yolunun 20.km.sinde, 1237 yılında Selçuklu Veziri Sadeddin Köpek tarafından yaptırılmıştır. Düzgün olmayan avlu ve kapalı kısımlardan oluşan, bir plana sahiptir. Bol miktarda devşirme malzeme kullanılan yapının anıtsal portalı güney cephede yer alır.

Zazadin Han çok tahrip olmuştur. Kapalı kısmın örtüsü kısmen, avlu etrafındaki mekanlar ve köşk mescid ise yıkılmıştır. Bu yapıda 1985 yılından sonra feci tahribatlar yapıldı¹⁵. Avluda kuzeydoğu eyvanları yıkılmış, avlu etrafındaki mekanların içlerinde, derin çukurlar açılmış, duvarları yıkılmıştır. Kapalı kısmın muhtelif kısımlarında da derin çukurlar açılmıştır. Avluda girişin tam karşısındaki ayak tehlikeli durumdadır.

Zazadin Handa 1996 Yılında Yapılan Temizlik Çalışmaları: Ortalama 20 işçi ile 35 gün yürüttüğümüz temizlik çalışmaları hanın kapalı ve açık kısımlarında aynı anda yapılmıştır. Çalışmalara Doç.Dr. Ali BAŞ, Yrd.Doç.Dr. Osman KUNDURACI ile öğrenci Ramazan SAVAŞ katılmışlardır.

Yapının hem odaları, hem avlusu, hem de kapalı kısmı yaklaşık olarak 1-1.5 m. civarında moloz ile dolmuştu. Öncelikle avlunun etrafındaki odalarda biriken moloz dolgular temizlenmiştir. Temizlik çalışmalarıyla avlunun etrafında yer alan mekanların kireç harçlı zeminlerine ulaşılmıştır. Bu mekanların orijinal zemin seviyesine inildiğinde her hangi bir döşeme izine rastlanmamıştır.

Avlu ve etrafındaki revaklarda yürütülen temizlik çalışmaları sırasında tonlarca toprak çıkarılmıştır.

Kapalı kısımda ise büyük bir dikkatle yürütülen çalışmalarda mimari parçalar ayrılarak biriken toprak ve molozlar temizlenmiştir. Çalışmalara başlanmadan önce kesin olarak tespit edilemeyen seki sistemi ortaya çıkarılmıştır. Bu işlemler sırasında moloz dolgu içerisinde gelişigüzel dağılmış olan geç dönem seramik parçalarına rastlanmıştır. Yapılan temizlik sonrasında kapalı kısmın kuzey, güney ve doğu

---

2- Tehlike arzeden kısımların dondurma restorasyonunun yapılmasına,

3- Yapılarının korunabilmesi için girişlerinin kapatılmasına,

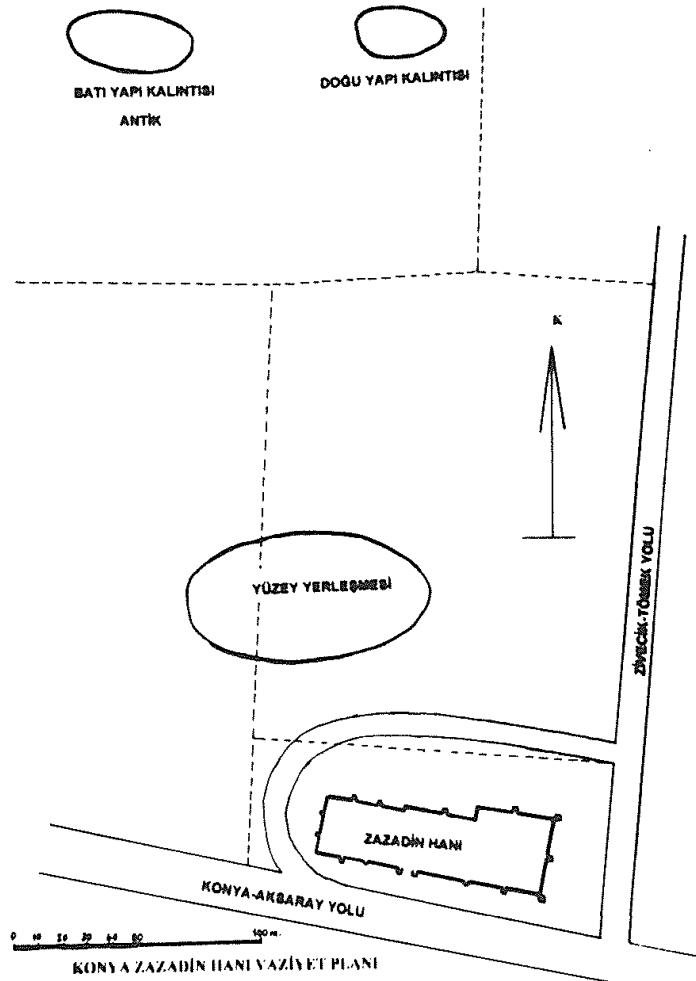
4- Kaçak kazı ve tahriplerin mahalli idareler ve Emniyet Kuvvetlerince önlenmesinin teminine,

c) Bu çalışmalardan sonra kervansarayların ilgili kurumlarca (Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Selçuk Üniversitesi) acilen restorasyonlarının yapılmasının tavsiyesine karar verildi.

¹⁵1985 yılında Ataman Demir Bey'in sağlam olarak görüntülediği ayak tahrip edilmiş ve avlunun kuzeydoğu köşesi tamamen yıkılmıştır. Bkz. A. Demir, "Zazadin Hanı", *İlgi*, Sayı:44, İstanbul, 1986, s.28.

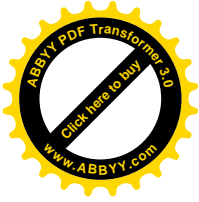
Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Tarafından Konya'da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

kısımlarının hayvanların geçişlerine ve bağlanmalarına ayrıldığı, orta sahnın ise sadece insanların geçişi için planlandığı görülmektedir. Son kısımda ise bu yol dikey olarak kesilerek, haçvari bir planlama ortaya konulmuştur. Bu yolun zemini de taş döşelidir. Batıda duvar dibindeki koridorun kuzey sekisinin zemininde altıgen formlu döşeme tuğlalarına rastlanmıştır. Temizlik çalışmaları sonucunda Zazadin Hanı'nın avlusunun zemininin taş döşeli olduğu tespit edilmiş, restorasyon çalışmaları sırasında tahrip olmaması için döşeme üzerinde yaklaşık 10 cm.lik bir toprak tabakası bırakılmıştır. Avluda ortada bir su yapısı olduğunu sanıyoruz. Ayrıca avlu pis suyunu dışarı akıtan bir su yolu saptanmıştır.

Şek. 9- Zazadin Hanı'nın güneyindeki yapı kalıntılarının krokisi.

Haşim Karpuz

Zazadin Han'da temizlik çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yapının restorasyon projesi Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca yapılmaktadır. Proje bitirilerek hemen uygulamaya geçilmelidir.

Zazadin Han'ın yaklaşık 300 m. kuzey batısında tesbit ettiğimiz ve Selçuklu dönemi yapısı olduğunu sandığımız yapıda 1997 yılı içerisinde bir kurtarma kazısı yapmayı planlıyoruz. Yapı kalıntıları çevresinde yapılan kaçak kazılarla Selçuklu duvar çinileri ve bir künk parçası bulunmuştur. Bunlardan hareketle burada bir hamam veya köşk yapısı bulmayı ümit ediyoruz.

3.2. OBRUK HAN: 13. yüzyılın ortalarında inşa edilen bir eserdir. Zazadin Hanı gibi kapalı ve açık kısmı bir arada bulunduran grupta yer alır. Yapının batı cephesinde yer alan ve cepheden öne doğru taşan portali bir eyvan gibi düzenlenmiştir. Avlunun kuzey ve güney kanatları eyvan şeklinde düzenlenmiş, girişin bulunduğu batı kanat ise iki katlı olarak düzenlenerek burada değişik mekanlara yer verilmiştir.

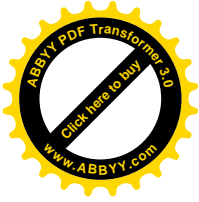
Özellikle avlunun kuzeybatı köşesinde son yıllarda gerçekleştirilen büyük ölçüde tahribat söz konusudur.

Kapalı kısım doğu-batı doğrultusunda uzanan bir orta sahin ile bu sahına dikey olarak bağlanan yan sahinlerden oluşur. Üst örtüsü büyük ölçüde tahrip olan bu bölümün duvarlarında da tahribat söz konusudur.

Obruk Han'da yapılan temizlik çalışmaları 20 işçi ile 34 gün devam etmiştir. Çalışmalara Doç.Dr. Ali BAŞ, Yrd.Doç.Dr. Osman KUNDURACI, Arş.Gör. Saim CİRTİL ve Arş.Gör. Osman ERAVŞAR, Arkeolog Mehmet TEKOKAK ile öğrenci olarak Mine ŞEN ve Derya KARAKURT katılmışlardır. Zazadin Hanı'na göre daha fazla tahrip olan Obruk Hanı'ndaki çalışmalar ise öncelikle çevre temizliği şeklinde başlatılmış, daha sonra ise kapalı kısmının temizlik çalışmalarına geçilmiştir. Bu bölümde hanın esas fonksiyonunu kaybetmesinden yani kervansaray olarak kullanılmasına ara verildikten sonra yapıda farklı amaçlar doğrultusunda (Bezirhane) çalışmalar yürütüldüğü için, yapının içerisi hem büyük taşlar, hem de molozlarla dolu idi. Bu nedenle buradaki çalışmalarımız oldukça yavaş ilerlemiştir. Mevcut ödeneğimize bağlı olarak buradaki temizlik çalışmalarımız da ödenek bitmesi sebebiyle sona ermiştir. Bu çalışmalar sırasında kapalı kısmın temizliği büyük oranda tamamlanmıştır. Çalışmalar sonucunda kapalı kısmın seki sistemi büyük ölçüde tespit edilmiştir.

Yapıda yürüttüğümüz temizlik çalışmalarından sonra, özellikle acil onarıma ihtiyaç hissedilen alanlarda restorasyon ve dondurma çalışmalarına başlanmıştır. Özellikle giriş eyvanının hem dış, hem de iç kemerleri önemli ölçüde tahrip olmuş, müdahale edilmemesi durumunda tahribatın daha da büyük boyutlara ulaşacağı anlaşıldığından, söz konusu alanlarda acilen küçük restorasyonlar yapılmış ve portalin tamamen yıkılması bu sayede önlenmiştir. Benzer bir çalışma hanın güney cephesinde de yürütülmüştür. Bu cephede çalışmalara başlamadan önce büyük boşlukların açıldığı, buna bağlı olarak da duvarın yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu görülmüştü.

Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Tarafından Konya'da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Söz konusu açıklıkların hepsi yine restore edilerek kapatılmış, böylece yapının duvarlarının yıkılması önlenmiştir.

Kapalı kısımda yer alan ayakların çoğu yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu ayaklardan çok kötü durumda olanları için geçici çözümlere başvurulmuş, ayaklar ve buna bağlı olarak kemerler ve üst örtünün yıkılması bir dereceye kadar önlenmiştir. Çalışmalarımız sırasında envanterlik esere rastlanmamıştır.

Obruk Han'da temizlik çalışmalarının tamamlanması, rölöve ve restorasyon projelerinin hazırlanarak acilen uygulamaya geçilmesi gerekmektedir.

4. SONUÇ:

Burada SÜSAM'ın kısaca özetlenen kazı, restorasyon ve temizlik çalışmaları küçük boyutlu faaliyetlerdir. Kültür Bakanlığı olanak verirse, Zazadin Han yakınındaki yapı kalıntısını kazacağız. Valimiz görevde kalırsa, hanlardaki temizlik çalışmaları ve restorasyon hazırlıklarına devam edeceğiz.

Bizans yerleşmeleri gibi, Selçuklu ve bazı Osmanlı yerleşmeleri de artık toprak altında kalmıştır. Bu dönemleri kapsayan bilimsel kazı ve restorasyon teknikleri geliştirmek ve çalışmalar yapmak mecburiyetindeyiz.

Bu hususları gerçekleştirmek için bir dizi çalışmalar yapmamız gerekiyor. Bu hususla ilgili tekliflerim var. Ana başlıklar altında özetlemek isterim.

1. Fakültelerimizde Orta Çağ Arkeolojisi Anabilim dalları kurulmalı, bu anabilim dallarında kazı, rölöve ve restorasyon dersleri verilmelidir. Orta Çağ kazıları ve restorasyon çalışmaları için uzman-öğrenci yetiştirmek için uygulamalı yaz okulları düzenlenmelidir. Ayrıca uygulamalı çalışmalar gerçekleştirecek geziler yapılmalıdır. Bunların ilk uygulamasını Konya'da gerçekleştirebiliriz. SÜSAM çalışmalarının esas amacı bu alanda eğitim imkanları yaratmaktır.

2. Ülkemizde, Türk Cumhuriyetlerinde ve istenilen diğer ülkelerde kültür varlıklarının araştırılması, korunması, restorasyonu; kazı ve restorasyon çalışmalarının planlanması ve uygulamaya geçilebilmesi için bir Türk Arkeoloji Enstitüsü kurulması gerekir. Bu Enstitü tarih öncesi çağlardan günümüze kadar bütün uygarlık katmanlarını kapsamalıdır. Bu enstitü için ciddi girişimlerde bulunmamız gerekiyor.

3. Restorasyonların uzman olmayanlar veya müteahhitler tarafından yaptırılmasına son verilmelidir.

Prof. Dr. Haşim Karpuz*

* Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, Konya.

